

RÉGI GAZDA — UJ GAZDA

Irta: SZENCZEI LÁSZLÓ

Részlet a szerző legközelebb megjelenő társadalmi regényéből.
Hideg, őszi éjszaka volt, az égen hűvösen ragyogott a holdvilág. Eddig kételyeket ébresztett Blengyában, de most szinte lázította, s mintha fűszert kevert volna a gondolataiba. A rokkant szinte boldog önkívületben ült a nyergében, hátsólova békésen ringatta a hepe-hupás erdei ösvényen és a szemhatáron ezüstös feketében mutattak az ég felé a nagy, szálas fenyők. Mi van abban csodálatos — kérdezte magában torkára szoruló könnyekkel, — ha Blengya, a rokkant, üldözött rongyos új törvényt akar adni a „román“-oknak? (Nem „románt“-t értett alatta, hanem általában embert, mert a hegyilakók nyelve és gondolkodása gyermetegül azonosította az „ember“-t és a „román“-t.) Vajjon az Ur Krisztus, aki a keresztyén törvényt adta a románoknak, Isténfia létére nem egyszerű ácsnak született?

A völgy szájában, a magas hegyoldalon ott állt az első őr. Ámulva látta, hogy a hajcsár, ki csak tegnapelőtt szállt le a szenitőről, máris hazatérőben. Kíváncsiságában leereszkedett eléje az ösvényre. Blengya örömeiben feldobta az ég felé a kucsmáját és lelkesültségében szinte át-szellemült hangon kiáltotta:

— S'ó sfársit rásboiul!

A zord férfi tátott szájjal állt előtte, szeme hunyorgott a megrázó hirben, mely a holdvilág fényében angyali üzenetnek rémlett. Kormos, barna öklét az arcához emelte, vakarózott-e vagy kitörölt a szeméből egy könnycsepet, nem lehetett tudni. Blengya szó nélkül lekanyarította az őr nyakáról a tülköt s belefujt, oly lelkesen fujta, hogy majd megszakadt belé. A „szabaduló“-t fujta, azt az egyszerre méla s ujjongó kürtjelet, mely elbocsátja a kiszolgált évjáratot. Hallatára minden katonának hevesebben dobog a szive, kinek az örömtől, kinek a szomorúságtól. Az öreg katonák hallgatják a kürtszót, szeretnének táncolni, kurjantani, ölelkezni, szeretnék már a karjukra kapni a ládájukat és szaladni a vonathoz. Az újoncok is hallgatják a kürtszót és szeretnének sirni nagy szomorúságukban. Nekik még egy évig parancsol a császár, még egy évig börtönik a kaszánya. A völgytorok átellenes szájában az örök átvették a kürtjeleket és izgatott bugással adták tovább, ahogy dukál. (A katonai kürtjeleket használták a szökevények, némi akasztófahumorról cserélgetve a jelentést. Ha egy-egy vándor kalugyer tévedt arrafelé, az örök a „takarodó“-t fujták, mert az embereket többnyire elnyomta az álom, ha a jámbor barát Trucza engedelmével félórányi ájtatosságot tartott a telepen.)

Pillanatok alatt megbolydult az egész szenitő. A szívdobogató kürtjelek megbolondították az embereket. Kirohantak a kunyhókból a sziporkázó éjszakába, mámoruk átragadt a rakások óreire és csapatba verődve szaladtak a kürtösök elé, akik még egyre fujták a szabadulót és a kürtjelek percről-percre közelebről szóltak. A holdfényben fujtatva kapaszkodtak fel a szenitőre a mokánylovak. Blengya és a három kürtös kucsmáit lengetve ült a nyeregben, még egyre fujták a kürtjeleket, aztán az egyik elordította magát:

— S'ó sfársit rásboiul!

A szénégetők földbegyökerezett lábbal álltak a katlan bejáratánál és nem akartak hinni füleiknek. Blengya közéjük rugtatott lovával és tor-

kaszakadtából kiáltozta:

— Szabadok vagyunk testvérek! Szabad világ van! Nem ur többet a csendőr és a jegyző! Ugy fut a csendőr a nép elől, mint az egér!

A szénégetők nyöszörögve összelelkeztek, megcsókolták egymás kor-mos pofáját, marcona férfiak cigánykereket hánytak a hóharmatos fűben, némelyek leborultak a földre és csendesesen sirdogáltak vagy imádkoztak. Végre megjött a hangjuk, mint a husvéti tokálás után a harangszó és kurjantásuk, énekésük, orditozásuk megtöltötte az egész völgyet.

Mosneág Trucza első rémületében fegyver nélkül szaladt ki a kunyhójából és átkozódva próbálta visszatartani az öröket, akik szolgálatukat feledve, rohantak a többivel a kürtösök elé. A békétől rettegett mindig s most itt van, lecsapott hirtelen, mint a sólyom. Hetenként kapott hírt a faluból a béke felől, minden hajcsárának a lelkére kötötte, hogy tudakozódják felőle, de már hónapok óta csak azt izenték a faluból és azt hallották a hajcsárok is, hogy a nép nagyon akarja, de nem akarják az urak s bizvást megérjük az ötödik telet. Ilyenkor Trucza elégedetten megvakarta az oldalát és tovább égette a szenet.

A szabad mezőn ráébredt a veszedelemre s amennyire pókos lábától telt, átkozódva futásnak eredt. A szénégetők üldözőbe vették s amint rémülten hátra-hátra tekintgetett, fenyegetőző alakokat látott a holdas verőben ködlő mezőn. A katlanból nem menekülhet, hiszen a meredek hegyoldalra fel sem tudna kapaszkodni fájós lábaival, különben is a fűgőbb munkások utolérnék. Jobb híjján befutott a kunyhójába, magáracskulta a tölgyfaajtót és elreteszelte. Odabent a kis pásztorasszony riadtan felült a gyékényén, meggyújtotta az ikón mécsénél a gyantába mártott háncsot és tágranyilt szemmel bámult gazdájára. Trucza ügyet sem vetett reá, hanem káromkodva és imádkozva lekapta a szegről a két puskát, megtöltötte mindkettőt élestöltényre és a kunyhó tenyérnyi kis ablakán riasztásképpen kilőtt a szenítőre. Hallotta a fellázadt szénégetők fejét követelő orditozását és közvetlen közelből felhangzott Blengya diadalittas kiáltása:

— Add meg magad, Trucza, különben jaj neked!

— Átkozott nyomorék! Rongyos! Gyilkos! Verjen meg az Isten, amiért megszántalak! Hagytalak volna az erdőben, hogy egyenek meg a fergék! — rikoltotta a gazda tajtékozó haragjában és vaktában újra kilőtt az ablakon. Hirtelen vakító fény lobbant odakünt és robbanásszerű moraj reszkettette meg a levegőt. Az egyik gondozás nélkül hagyott szenítőrakás lobot vetett és őles lángok nyaldosták a kopasz fenyőszálak ágait. Utána egy második, majd egy harmadik rakás is fellobogott és a három égő máglya szinte nappali világosságba borította a környéket. Ennyi már sok volt Truczának, vért akart látni, tapodni akart ellenségei hörgő tetemén. Fogcsikorogva kireteszelte az ajtót és vérben forgó szemmel körülnézett, nem kapja-e valamelyik zsványt puskavégre?

A kis pásztorasszony nagy ijedelmében talán elvesztette egy pillanatra az esztét, mert hirtelen két kézre fogta a lábánál heverő vasfazékat és tiszta erejéből fejbevágta vele a gazdát. Trucza tántorgott egy darabig, aztán véres fejjel összeesett. Maga főzte a baját. A vén zsugori úgy fogott ki a pásztoron, hogy inkább nem evett hust, csak hogy az alku értelmében ne kelljen hussal tartani a cselédet. Csak olyankor főzetett tokányt, amikor élni akart az asszonnyal. Először maga evett a párolgó vasfazékból, aztán a kis cselédnek adta, aki éhesen és szomorúan fogott neki a maradéknak. A gazda nagyokat huzott a pálinkás korsóból s olykor türelmetlenül átpislogott az asszonyra, aki a fazékkal az ölében, elég vontatottan eddegélt. A sulyos vasfazék előképe volt a terhes, ko-

ros férfinak, akit a vacsora után magára fogad.

A szénégetők nyomban rávetették magukat az áldozatra, lehúzták a derekáról a tüszőjét, kifordították a zsebeit, késeikkel szalagokra hasogatták a nadrágját és a bekecsét, abban a hiszemben, hogy a vén zsu-goni a bélésbe varrta a pénzét. Tele lett a kezük vérrrel, mert a gazda összeroncolt feje vértócsában uszott a gyantás porban. A gyilkos asszony remegve állt a küszöbön s meredt szemét pillanatra sem tudta levenni a fazékról, amelyben a puliszkával kimártogatott zsiradék összekeveredett a porral és a korommal.

A zendülők kifosztották a kunyhót, feltörték a kamrát és az istállót, összehordtak minden élelmet, lisztet, zöldséget, füstölt húst, szalonnát, levágták a gazda két tejelő kecskéjét, a két állatot nyárson megsütötték és az elhamvadt szénitőrakások mellett nagy lakomát csaptak. Csapraütötték a gazda kis pálinkás hordóját is s mámoros ordítózásuktól csakhamar visszhangzott az egész völgy, amelyben ugy parázslottak az összeomlott rakások üszkei, mint megannyi óriási pásztorűz.

Amikor már fogyófélben volt a pálinka meg az élelem, Blengya felállt egy nagy tönk tetejére és beszédet intézett a lakomázókhoz:

— Pásztor és szőkevény testvéreim! Ki-ki kaphatná a batyuját és mehetne amerre a lába viszi, hogy megnézzé, áll-e még a háza, nem adta-e el az asszony a marhát és nem hozott-e helyette herét? De mit keressen az otthon, aki nem szántott, nem vetett és nem aratott? Az asszony kinézi a falatot a szájából és a gyerekei csufolják. Bezzeg ha pénzzel, ruhával, állattal, gabonával állítanátok haza, mindjárt máskép lenne! Nézzétek Truczát: gazdag ember volt, hatalmas volt, dolgoztunk neki, s mégis csufos vége lett, a saját cselédje ütötte agyon. Amit pedig szerzett, az mind a miénk. Van az én falumban két olyan gazdag ur, hogy még a szolgabírák is kétrét hajlonganak előttük. Magyar mind a kettő és annyi a pénzük, a barmuk, a gabonájuk, hogy meg se tudják számlálni. A gunyájuk tele arany sujtással, bársonnval, drága prömmel, az asszonyaik olyan lenge selyemben járnak, hogy azt hinni se lehet, nem is szőtték, hanem valahol termett. Ugyan ki védi ezután a magyar urak kincseit? Fusson ki a két szemem, pásztor és szőkevény testvéreim, ha annyi csendőrt láttam, mint az ujjam, pedig a nép már mindenre rátette a kezét! Máskor, ha levág az ember egy kóbor tyukot, már a nyakán van a csendőr!

Tátott szájjal hallgatták a szénégetők a beszédet és nagy figyelhet-nékükben még az evésről és az ivásról is megfélemedtek. Helyeslően lökdösték egymást a könyökükkel, aztán a legöregebbik, egy roskadt, hosz-szu őszhaju férfi így szólt:

— Testvérek! Amióta kitért a háború és a fiamat meg a vejemet elvették mellőlem, Truczához szegődtem. Isten nyugosztalja, kemény szívű gazda volt. Nem könnyű a szénégető élete még akkor sem, ha a maga ura, hát még ha a más kutyája. Trucza meghalt és mi gazda nélkül maradtunk. Blengya igazat beszél, ugyan mit keres az otthon, aki nem vetett és nem aratott? Öreg ember vagyok, jól meghánytam-vetettem magamban a dolgot, de azt mondom, válasszuk meg Blengyát gazdának, hogy legyen, aki minket vezessen, mert a gazda nélkül maradt cselédség csak henyel és vedel reggetől estig.

A szénégetők lelkes ordításban törtek ki és kucsmáikat lengették Blengya felé. Valaki felnyujtotta neki Trucza szép új bőrtüszőjét, amit Blengya ünnepélyesen felcsatolt a derekára s „népe“ égrengető kiáltással üdvözölte. A szénégetők körültolongták a fatönköt, a fiatalság a ke-

zét szorongatta, az öregebbje áldást kívánt működésére. Blengya büszkén kiegyenesedett, már amennyire rokkant dereka engedte és így köszönte meg a választást:

— Jól választottatok emberek! Nem munkát követelek tőletek, hanem engedelmességet és aki engedelmeskedik nekem, annak jó dolga lesz az én szolgálatomban. Ugyan mit fizetett nektek Trucza? Napi öt fillért, dohos puliszkát és zsirtalan csorbát és dolgoztatok érte kora hajnaltól késő estig. Nálam kaptok majd pénzt, ruhát, mindenből osztályt, jóllakhattok disznóhussal és buzakenyérrel, lesz borotok, pálinkátok, még pezsgőtök is. Most pedig azt parancsolom nektek, hogy hagyjatok fel a dőzsöléssel, mindenki menjen a kunyhójába és aludjék, hogy reggelre kelve friss erőben legyünk.

A széngetők vállukra kapták a rokkantat és diadalmenetben vitték a Trucza kunyhójába. A holttest alvadt vértócsában feküdt a küszöb előtt, s az egyik részeg ember durván megrugdosta. Blengya villámló szemmel végigmérte az emberét:

— Hogyan akarod tisztelni új gazdádat, ha a régi gazdát rugdosod?

A megtévedt ember megszeppenve húzta be a nyakát és társai fenyegető mormogása közben részegségével mentegetőzött. Blengya mindjárt ki is mérte rá a büntetését:

— Te lész az egyik ember, aki velem jön, hogy eltemessük Mosneág Truczát! Válassz magadnak egy társat!

A megbüntetett ember kiválasztotta a haragosát és Blengya felügyelete alatt levitték a hullát a patakhoz, megmosdatták, felöltöztették ünneplő gunyájába, majd ásót ragadtak és az erdő aljában mély sirt ástak neki. Beletették a sirba a pálinkás korsóját, a vasfazéket a maradék kecskehussal és a három férfi imát mormolt a gödör szájánál. A hold már lenyugodott, de a hideg őszi éjszakában a csillagok teljes fényükben ragyogtak. Az erdőszéli cserjésből félnéken elősompolygott a gyilkos cseléd. Kendervászon ingét és szoknyáját kifehéritette az éjjeli verő, csak a katrincája maradt áthatlanul fekete. Kezében egy csokor narancssárga pórsáfrányt szorongatott és bedobta a sirba a korsó és a fazék mellé. Száritott sárga szirmai porrátörtek az asszonyok és bekevertek az öregebbek italába, hogy keményedjék tőle a szerelmük. A cseléd szípgöngyöztörgette az ingujjával a szemét és egyre mentegetőzött. Nem ő ölte meg a gazdát, csak éppen fejbekölömtotta a fazékkal. Jó ember volt, Isten nyugosztalja, ételt és szállást adott egy szegény elárvult asszonynak. Talán csak nem hurcolják érte „judicata“-ra?

Blengya komoran rázta a fejét:

— Nem ismerek birót, csak magamat, tőlem pedig maradhatsz, mehetsz, ahogy tetszik.

A három férfi gyors ásócsapásokkal elhantolta a sirt és megnyugodva tért aludni ki-ki a kunyhójába. Van pálinkája, husa, száfránya az öreg Truczának, talán csak nem lesz belőle prikulics.

A VILAG EGYRE SZAPORODIK. Egyre több lesz az ember és szűkebb a tér. Ez a tény különböző megfontolásra késztette az embereket. A humanizmus, mely száz, százötven évvel ezelőtt diadalmasan bevonult a koponyákba, riadtan hökköl vissza számos megfontolás elől, mely a bő ember áldás és a szűk tér problémáját nem egyszer a humanizmus ellenére próbálja megoldani. Viszont: mindig az élet erősebb s a sokak számára súlyos kérdés mélyén mindenekelőtt a magyarázat a diadalmas. Mindegyre azért is több az ember ma, mert tovább él. A XVIII. században az ember átlagosan csak 33 évig élt, ma Franciaországban 55, Dániában 60, sőt Svédországban 63 esztendeig. Ez a legnagyobb fordulat, amivel az újabbban sokat elátkozott XIX. század szolgált az emberiségnek.